GRETA LAGERFELT. f BERG

13.1. 1884—28.2. 1954

Av Malin Adell f. Ribbing

Bygga upp, ej riva neder
är en kristens plikt och heder. —

I bröder, tjänen så varann
som jag er alla tjänte. —

DESSA två strofer ur vår svenska psalmbok kommo i mina tankar inför uppgiften att teckna Greta Lagerfelts person och verk. Det föreföll mig, som om å ena sidan lusten och gåvan att bygga upp var något utmärkande för henne, både bokstavligt i det praktiska livet och överfört i det själsliga och medmänskliga. Å andra sidan var tjänandet hos henne en djupt rotad livsinstinkt och övertygelse. Med alla sina rika gåvor ville och kunde hon tjäna. Redan hos barnet fanns denna önskan och begåvning att bygga upp och att tjäna. Hon började i barndomens hägnade värld. Under livets lopp vidgades området för tjänsten. Nya uppgifter, kanske ofta för henne själv helt oväntade, trädde inom hennes synkrets. Hon var alltid redo att taga upp dem, att följa kallelsen. Hon kunde alltid flytta ut sina tältpluggar, vidga gränserna, som från Duseborg drogos ut ända till Lambarene i Ekvatorialafrikas urskogar. Hela hennes utrustning, rikedom, samhällsställning, begåvning och kunskaper, blevo medel till tjänst. Att tjäna var för henne både självfallen plikt och glädje.

Greta Lagerfelt.

Greta Berg föddes på Heleneborg i Maria församling i Stockholm. Hennes far hade som yngling flyttat från Östergötland och kom att ägna sin begåvning och sina krafter åt Stockholms stad. Han var kapten i Flottans mekaniska kår och var som sådan byggnadsingeniör. Han ledde bl. a. på sin tid ombyggnaden av Slussen samt ritade Skeppsholmsbron och ledde arbetet vid dess byggande. Som ledamot av Stockholms stadsfullmäktige gjorde han betydelsefulla insatser i stadens utveckling. Likaså var han en verksam ledamot av styrelsen för Stockholms Högskola. Bl. a. donerade han professuren för de bildande konsternas teori och historia. Hans villkor för donationen var, att Viktor Rydberg skulle bli professurens första innehavare. Detta blev också fallet, trots motstånd, som restes mot den föreslagne, närmast på grund av hans bristande examensmeriter.

Kapten Bergs storartade donation kompletterades ytterligare genom att han till högskolan överlämnade en stor del av sin värdefulla konstsamling som åskådningsmaterial vid undervisningen.

Greta Bergs mor, Helen Bligh, var dotter av en högt bildad engelsk präst, som samtidigt var vetenskapsman och konstnär. Hon hade fått i arv gammalengelsk förfining och kultur och den samhälleliga ansvarskänsla, som var utmärkande för de högre klasserna i England.

Makarna Bergs hem Heleneborg var vid den tiden en oas, omgiven av det växande Stockholm. Det hade en gång varit en lantgård utanför staden, men därav fanns endast herrgårdsbyggnaden i parken kvar jämte en del förfallna och övergivna arbetarbostäder. Nu är Heleneborg helt och hållet uppslukat av storstaden och utgör en del av Söder. Ännu står dock den gamla herrgårdsbyggnaden kvar.

I det Bergska hemmet föddes två döttrar. Greta var den yngre. Hennes ett år äldre syster (numera fru Karin Tham) har meddelat mig några glimtar från deras barndom och ungdom på Heleneborg.

Fadern avled, då hans döttrar voro helt späda, Greta var endast tre månader gammal. Det blev modern, som gav sin prägel åt hemmet och som ledde deras uppfostran. Men de kulturella och andliga värden och intressen, som hade präglat kapten Berg, åsidosattes icke. Tvärtom synas de lärda och högt kultiverade personer, vilkas krets han hade tillhört, ha fortsatt att höra samman med hemmet på Heleneborg. Viktor Rydberg, Viktor Balck, Oscar Montelius med flera voro kära och ofta sedda gäster på Heleneborg. Gretas syster berättar: »Viktor Rydberg var en av Gretas faddrar, och han och hans älskliga maka Susen Hasselblad stodo oss mycket nära.» Bland vännerna må särskilt nämnas Fredrik Fehr, som från komministertjänsten i Maria församling valdes till pastor primarius i S:t Nicolai församling. Han var på sin tid en av Stockholms både högst skattade och mest omstridda präster, en man av stor lärdom och en djupt kristen personlighet. Han slutade sitt liv redan år 1895, endast fyrtiosex år gammal.

Det var denna vänkrets, som bidrog till att prägla Greta Bergs uppväxttid och skapa den andliga atmosfär, som då omgav henne. Man förstår, vad detta betydde för ett livligt och begåvat barn.

Som ung konfirmand mottog hon förblivande intryck av sin läspräst dr Samuel Fries, Fredrik Fehrs lärjunge. Genom Fries blev hon också bekant med Nathan Söderblom. Denne åter förmedlade längre fram bekantskapen med Albert Schweitzer, en bekantskap, som blev till vänskap och samarbete och som fick den allra största betydelse för Gretas liv och utveckling.

En läskamrat och ungdomsvän säger om Greta Lagerfelt: »Hennes inriktning mot det kristna var naturligtvis grundlagd i det engelska hemmet. Det ekumeniska, fria och reflekterande i hennes uppfattning av religionen har påverkats av de personer, som hon mötte i ungdomen. Men Greta var ingen teoretiker. Hennes religion drev till handling, och hon fick med åren allt större fält för sin varma vilja att hjälpa och för sin absolut orädda aktivitet.»

De båda systrarna undervisades privat. I främmande språk hade de utländska lärare. Undervisningen kompletterades av långa resor utomlands tillsammans med modern, då de flitigt studerade språk och de olika ländernas kultur på det intressantaste och effektivaste sätt som är möjligt. Denna exklusiva uppfostran vidgades genom ett par år på Anna Sandströms nybildade seminarium, där nya pedagogiska metoder prövades av framstående lärare, främst av den geniala Anna Sandström själv. »Vad det betydde för kunskapstörstande, andligen receptiva ungdomar är omätbart», säger Gretas syster. Carl G. Laurin, deras lärare i konsthistoria, skriver: »Två små särdeles väluppfostrade flickor, Karin och Greta Berg, hade jag den turen att få som extraelever i min seminarieklass, och de voro verkligen något extra, dessa plikttrogna, flitiga, duktiga unga damer, vilka höllo ihop som ett par trevliga *ponies*.»

Under de sista årtiondena av förra seklet liksom i början av det innevarande deltog fru Berg livligt och intresserat i det sociala välfärdsarbetet inom Maria församling.

Ett av hennes företag var att sätta i stånd de gamla arbetarbostäder, som stodo tomma på Heleneborg. Hon lät reparera dem, så att de blevo varma, ljusa och goda, ehuru naturligtvis efter våra begrepp omoderna bostäder, och hyrde ut dem för

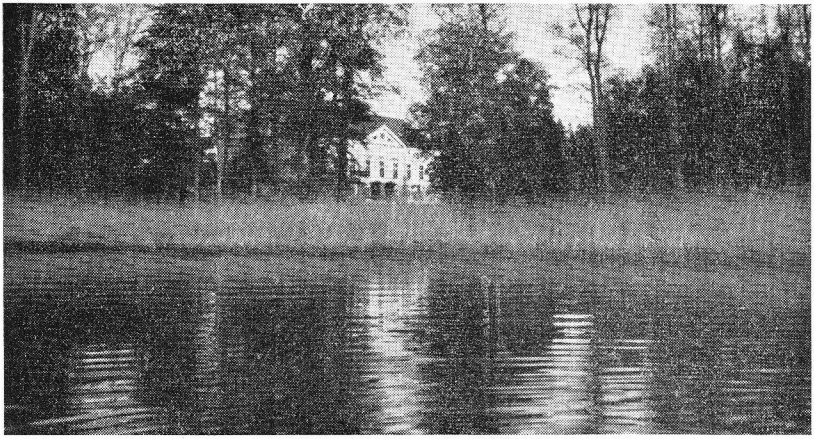
ett billigt pris till barnrika familjer, som andra hyresvärdar inte gärna togo emot.

På så sätt uppstod på Heleneborg ett litet avskilt samhälle inne i storstaden med femtio à sextio barn i kolt- och skolåldern. Tillsammans med skaran av jämnåriga bildade de två flickorna Berg »Heleneborgs gille». I parken stod ett gammalt stabilt ankhus utan innevånare. Det upplåts av fru Berg till »gillesstuga», sedan gårdens snickare hade satt det i stånd. Sedan ledde Greta arbetet med inredning och dekorering av gillesstugan, medan systern samlade de äldre barnen till att gemensamt förfärdiga folkdräkter till gillets medlemmar. Både pojkar och flickor deltogo i arbetet. Tanken med folkdräkterna var, att ingen skulle känna sig sämre klädd än de andra. Gillet samlades till arbetskvällar, som avslutades med kafferep och sång. Och när dräkterna voro färdiga, samlades man till gillesaftnar med folkdanser, sång, musik, föredrag och uppläsningar. Viktor Balck, Pelle Ödman och andra fängslade ofta den tacksamma skaran i f. d. ankhuset.

Vid samma tid som gillet gjorde sin kulturella och ideella insats i Heleneborgsungdomarnas liv, då systrarna Berg voro i tolv-tretton årsåldern, stiftade de och deras närmaste jämnåriga vänner en liten välgörenhetsförening, vars ändamål var att skaffa kläder och ett dagligt mål mat under vintern åt två fattiga barn. Föreningen utgav en egen tidning, samlade penningar och tillverkade kläder åt sina skyddslingar.

Vid en något senare tidpunkt övertogo systrarna Berg ett litet barnhem på Söder, där driftskapital saknades. I detta vårdade de omkring tolv barn i åldern två till sju år från hem, där modern av olika anledningar hade kommit i svårigheter och behövde ett handtag för att få hemmet på fötter igen. Det var avsett som en hjälp till självhjälp, och i de flesta fall visade det sig, att barnens mödrar efter någon tid kunde reda upp livet för sig och skapa ett eget hem för barnen att återvända till. Så småningom måste denna sociala verksamhet avvecklas, då båda systrarna Berg genom sina äktenskap fingo nya uppgifter och plikter att gå in i.

*

Duseborg sett från Lillsjön.

Den vackra, rika och glada, fint bildade och mycket uppskattade stockholmsflickan Greta Berg gifte sig år 1914 med friherre Claes Lagerfelt. Det var ett steg in i en helt annan värld än hennes barndoms och ungdoms. Det är kanske inte så lätt för en storstadsflicka att bli herrgårdsfru och att lemmas i en släkt, präglad av flerhundraårig herrgårdskultur. Men Greta Lagerfelt gick helhjärtat in i sin nya ställning och dess plikter. Efter en kort tid på det uppländska herresätet Nybyholm redde makarna sitt hem på det gamla Duseborg i Gammalkils socken i Östergötland. För Gretas man var detta släktens hembygd, men även hon hade ju rötter i Östergötlands jord.

Då Duseborg blev makarnas hem, var det en rätt förfallen gård. Där kom Gretas begåvning och glädje i att bygga och inreda väl till pass. Både med utsökt smak och med blick för det praktiska omvandlades den stora gamla mangårdsbyggnaden till ett förnämligt herresäte. Också att lägga vägar i parken och uppsöka de vackraste utsiktsplatserna vid Lillsjön var en glädje för henne. Men intresset omfattade hela gården: torpen och deras innevånare, ekonomibyggnaderna, den gamla kvarnen vid bäcken mellan Duseborgs två sjöar, skogen, jakten och fisket. Det var mycket, som gårdens fru med energi och

intresse gav sig i kast med, understödd av maken, som var uppvuxen på gamla släktgårdar i Östergötland. Allt som lades i hennes händer, såg hon som en plikt att vårda och förkovra.

Allt som lades i hennes händer, var framför allt medel till att tjäna medmänniskor. Därför stodo Duseborgs portar öppna på ett obegränsat generöst och gästfritt sätt. Gårdens folk, släkt och vänner liksom långväga, ibland mörkhyade främlingar och hjälpbehövande flyktingar kommo i det Lagerfeltska hemmet på kort besök eller långt uppehåll. Flera av stiftets prästfolk minnas någon adventsvesper i den övre hallen på Duseborg, då ljusen strålade och adventspsalmerna tonade och allt gårdens folk var bjudet till fest. Mången har kommit som främling och åtnjutit Duseborgs varma och försynta omtanke och har så blivit en vän för livet. Duseborgs gästbok har mycket att berätta därom.

Den gästboken vittnar också om konferenser i kyrkliga, kyrkomusikaliska och andra ämnen, som Duseborg öppnade sina portar för. För husets fru var det en glädje att då icke allenast utöva gästvänskap utan också att uppmärksamt följa och deltaga i överläggningar och rådslag.

Släktens barn och ungdomar funno vägen till Duseborg, ibland inbjudna, ibland som oväntade vägfarande i sällskap med flera eller färre kamrater. En mer eller mindre på det gästfria Duseborg räknade man inte så noga med. En ung släkting, som genom sjukdom och död i sin familj hade ställts ganska ensam i livet, fick sitt förblivande hem hos makarna Lagerfelt. Genom honom fick Greta uppleva en moders glädje över en god son och sedermera en farmoders kärleksfulla intresse för barnbarn.

I barnens och ungdomens lekar och företag deltog hon med liv och lust, ofta ledande och dirigerande. Typiskt för Greta Lagerfelt var att låta skogvaktaren hjälpa släktbarnen att bygga ett wigwam ute i skogen. På ett annat ställe fanns en eremithydda för den, som önskade draga sig undan till stillhet och ro. I parken ligger en gammal ryggåsstuga, ditflyttad från annan plats på gården. Där samlade Greta gamla möbler, husgeråd och verktyg, så att den blev ett hembygdsmuseum i smått. Där

inne kunde man i stilla kvällar sitta vid stockbrasan på den öppna härden, där kaffe kokades, och samtala förtroligt. Dit kunde också gårdens fru draga sig tillbaka för att ostörd av vardagens mångahanda ägna sig åt sin skriftställarverksamhet.

Medan makarna Lagerfelt hade sitt hem på Nybyholm, mottogo de understundom ärkebiskop Söderblom som gäst, och mellan dem knötos band av vänskap och gemensamma intressen. Som så ofta i Söderbloms förhållande till människor blev vänskapen till medarbetarskap. Då Lagerfelts lämnade Nybyholm år 1920, sände Söderblom dem ut i arbete för de nödställda evangeliska kyrkorna i Versailles-fredens Europa. Färden gick bl. a. till de gamla östtyska provinser, som hade kommit under polsk överhöghet. Där ledo de små lutherska församlingarna svår nöd och svårt förtryck. På grund av de uppgifter, som Lagerfelts under dessa resor samlade, kunde Sveriges kyrka och statsmakt utverka lättnader och rättigheter för de utblottade evangeliska församlingarna.

Redan strax efter det första världskriget kom till Nybyholm en gäst, som fick avgörande betydelse för Greta och Claes Lagerfelt. Det var den då ganska okände teologen, musikern och missionsläkaren Albert Schweitzer, som av kriget hade drivits bort från sitt nystartade sjukhus i Lambarene i franska Kongo. Ärkebiskop Söderblom kallade honom från ett interneringsläger i Pyrenéerna till Uppsala såsom Olaus Petri-stiftelsens gästföreläsare. Denna handling räddade förvisso Schweitzer ur djup depression och stärkte hans tro på sin uppgift. Under sin vistelse i Sverige blev Schweitzer känd genom sina orgelkonserter och föreläsningar, och han kunde insamla betydande summor till sin verksamhet i Lambarene, som han efter kriget återupptog.

Det Lagerfeltska hemmet på Nybyholm och senare Duseborg blev en plats, där han fann vila och samling. Där fann han vänner och medarbetare, som ställde sig stödjande vid hans sida och gjorde hans verk känt i Sverige långt över missionsvännernas och de fromma kretsarnas gränser. Den ledande kraften i den svenska förening, som stödde Schweitzers nu världsberömda arbete i Lambarene, blev Greta Lagerfelt. Under

alla år ända till sin död redigerade hon »Meddelanden från Lambarene». Hon översatte ett stort antal av Schweitzers arbeten till svenska, och genom egna böcker och uppsatser gjorde hon honom känd i Sverige.

Många gånger ha Schweitzer och hans maka funnit vila och rekreation hos vännerna på Duseborg. Den sista gången år 1951, då Schweitzer i Gammalkils kyrka gav sin enda orgelkonsert i Sverige, var det en oförgätlig upplevelse för de närvarande, som fyllde det monumentala templet, att se och höra den gamle vithårige hövdingen och kanske icke mindre att se hans glädjestrålande, men redan då av sjukdom märkta trofasta vän och medarbetare Greta Lagerfelt. Man hade en känsla av att detta var en glädje, som Gud förunnade sin tjänarinna.

Det skulle föra för långt att skildra Greta Lagerfelts insatser i samhälleliga och kyrkliga sammanhang. Det må endast i korthet nämnas, att hon har arbetat i Röda korset och Föreningen Östergötlands barn, har varit ordförande i Gammalkils sjukvårdsstyrelse samt i föreningen Gammalkils hembygdsvänner. Hennes intresse för kyrkomusiken och kyrkosången i stiftet var stort. Ett storartat och förblivande bevis på detta är, att hon och hennes man av egna medel ha låtit återställa Gammalkils kyrkas förnäma Schörlinorgel från år 1806. Hon var även ordförande i byggnadskommittén vid Gammalkils kyrkas restaurering.

Till sist må nämnas den donation, som Greta Lagerfelt testamentariskt har givit åt Linköpings stift. Den vill av godset Duseborg skapa en tillflykt för vila och inspiration åt kyrkliga och kulturella arbetare.

I den hjälpverksamhet, som under krigs- och nödår blev en hjärtesak för svenska folket, tog Greta Lagerfelt helhjärtat del. Fadderortsrörelsen och andra hjälpaktioner för det krigshärjade Finland ha i henne haft en uppfinningsrik och villig medhjälpare. Så har hon också vunnit en vänkrets långt utöver Östergötlands och Sveriges gränser. Ända bort i Lambarenes spetälskeby skall »Casa Greta Lagerfelt» vittna om den kristna kärlekens gränsöverskridande kraft.
